

PEKKA
JAATINEN

ASEKÄTKIJÄ

JOHNNY
Kniga

PEKKA JAATINEN
ASEKÄTKIJÄ

JOHNNY
Kniga
HELSINKI

SUOMEN KULTTUURIRAHASTON SOTIEMME VETERAANIN PERINTÖRAHASTO
ON TUENUT KIRJAN KIRJOITTAMISTA.

Ensimmäinen painos

© Pekka Jaatinen ja Johnny Kniga 2026

Johnny Kniga

An imprint of Werner Söderström Ltd

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN: 978-952-362-306-4

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut:

tuotevastuu@kniga.fi

1.

Vuoden 1937 syksyllä olin kymmenvuotias. Eräänä päivänä palasin koulusta metsäpolkua pitkin. Katselin hyppyrimäkeä niin tarkasti, että olin astua maassa siivet levällään makaavan linnun päälle. Pysähdyin katsomaan tarkemmin ja hätkähdin: joku oli naulannut räkättirastaan siivistä, pyrstöstä ja silmärei'istä ruosteisilla nauloilla maahan. Lävistetty lintu makasi polun laidassa liikkumattomana. Silmiin uppoavat naulat oksettivat. Oliko lintu ollut elossa, kun sitä oli alettu survoa nauloilla?

Minua puistatutti ja lähdin kiireesti jatkamaan matkaa. En halunnut nähdä enempää. Tahdoin unohtaa koko asian ja mennä äkkiä kotiin. Kuka oli voinut tappaa linnun niin?

Harpoin hyppyrimäen alastulorinteen poikki ja käännysin metsän halki kotiin johtavalle polulle.

Olin itsekin ollut mukana räkättirastaita kiusaamassa. Koskenrannan Erkki ja minä olimme opettaneet räkätinpoikasia lentämään. Olimme rakentaneet hyppyrinnokalle pienen keinulaudan kivenmurikasta ja laudanpätkästä. Sitten olimme laittaneet laudan alapäähän räkätinpesän poikasineen ja kiivenneet torniin heittokivet repussa. Ylhäältä olimme viskelleet kiviä keinulaudan yläpäähän tähdäten ja kun oli osunut, oli tapahtunut nopeasti paljon asioita: lauta oli singonnut pesän hyppyrinnokalta ilmaan ja lähes lentokyvyttömät poikaset olivat räpistelleet ja poukkoilleet pitkin alastulorinnettä. Jotkut olivat oppineet lentämään, suurin osa ei.

Tulin kotipihaan. Valkoinen talo ja punainen navetta, jonka pitkää takaseinää hipoi maantie kylältä Kesälän kautta Pyhtilän-

perälle. Navetta rajasi näkymää tielle ja alemmaksi laajalle peltoaukealle, jota muutama pieni metsäkangas pilkkoi. Lehmät laidunsivat niityllä navetan ja tien takana. Isä ja äiti olivat vetämässä piikkilanka-aitaa tien takana alimpana sijaitsevan lepikon eteen. Ryteikössä oli vanhan savenottopaikan kuoppia ja lampi, jonka jäällä olin oppinut luistelemaan jo viisivuotiaana.

Menin sisälle ja eteisestä pirttiin. Laskin repun sohvasängyn jalkopäähän ja istuin penkille pöydän ääreen. Puuhellan ja leivinuunin vierestä menivät ovet kamareihin. Vasemmalla oli vanhempien kamari ja oikealla minun ja isoveljeni Oskarin entinen kamari. Oskari oli jo 17-vuotias ja vanhemmat olivat lähettäneet hänet äidin siskon luo Ylivieskaan maataloustöihin. Tädin mies oli sairastunut keuhkotautiin ja joutunut sairaalaan, talossa tarvittiin apua.

Kun Oskari oli lähtenyt, olin vaihtanut nukkumapaikkaa siskomme kanssa ja tullut pirttiin. Tuovi oli jo melkein 16-vuotias. Hän oli asunut Oskarin ja minun entisessä kamarissa vähän aikaa ennen kuin oli päässyt kotiapulaiseksi apteekkarille ja muuttanut Raaheen. Kun kamari oli tyhjentynyt, en enää ollutkaan halunnut muuttaa sinne takaisin. Nukuin mieluummin pirtissä, koska siellä kuuli mukavasti unen läpi kun äiti ja isä heräsivät aikaisin aamulla. Pirtissä oli myös kiva panna maaten illalla, koska äiti ja isä toimittelivat askareitaan myöhään.

Oskarin ja Tuovin kehystetyt valokuvat oli laitettu pirtin kulmahyllyyn. He eivät olleet tummia eivätkä vaaleita, vaan risti-verisiä. Molemmilla oli vaaleat silmät, korkea otsa, suora nenä ja tyynenvakava ilme, joka teki heistä vanhemman näköisiä kuin he olivatkaan. Oskarissa kaikki oli kulmikkaampaa, Tuovissa pyöreämpää. Minä näytin heiltä molemmilta.

Kun tein läksyjä, isä ja äiti tulivat sisälle ulkotyövaatteissaan. Ei mennyt kuin pieni tovi ennen kuin äiti istahti minua vastapäätä. Hänelläkin oli melko korkea otsa, jonka eteen hiuskiehkura pisti huivin alta. Äidillä oli sellaiset kasvonpiirteet, että hän näytti hymyilevän, vaikka olisi huolestunut.

”Mikäs sulla on”, äiti kysyi isän istuutuessa viereensä. ”Oot jotenki vähän säikähtäneen olonen.”

”Ei mikään”, sanoin isää katsoen. Hänellä oli yhtä korkea otsa kuin Oskarilla ja Tuovilla, mutta päälaki oli jo kalju, ja hiukset olivat sivuilta alkaneet harmaantua. Isän katse näytti aina pikkuisen väsyneeltä, kulmakarvojen välissä oli ryppyjä ja otsassa uurteita.

Jatkoin läksyjen tekemistä yrittäen olla kuin minua ei olisi vaivannut mikään. Äiti ei onneksi kysellyt enempää. En kerta kaikkiaan halunnut puhua siitä, mikä mieltäni painoi.

Illalla uni ei meinannut tulla millään. Maahan naulattu räkättirastas tunki silmieni eteen. Kuinka kukaan on voinut olla niin julma? Ei rätjänpoikasten lentämään opettamista voinut verrata sellaiseen räökkäämiseen, vai voiko?

Aamulla lähdin kouluun hyppyrimäen kautta, vaikka en ollut varma uskallanko edes vilkaista lävistettyä lintua. Ohitin metsässä meidän talon takana vanhan talon kivijalan, siinä oli joskus asunut Hammarin muori. Mökistä oli jäljellä enää vain ruuvalli. Muori oli ollut kuppari, hän oli kiertänyt taloissa imemässä kuppaus-sarvilla verta ihmisistä. En ollut koskaan nähnyt häntä, enkä tien-nyt oliko hän enää elossa. Olin kuullut hänestä vain juttuja.

Kuljin eteenpäin metsäpolkua. Sen varressa oli viisi vanhaa kuoppaa, joista oli joskus otettu hiekkaa tientekoa varten. Montut olivat vajaan metrin syviä ja neliön muotoisia, jokainen reuna oli parin–kolmen metrin pituinen.

Kun olin ohittanut hyppyrimäen alastulorinteen, pakotin itseni katsomaan polunvartta, mutta kuollut lintu oli kadonnut. En nähnyt naulojakaan missään, edes yhtä ainutta höyhentä ei ollut takertunut varvikkoon. Olinko vain kuvitellut kaiken?

Helpottuneena käännysin katsomaan hyppyrimäkeä. Se oli suojeluskunnan mäki. Meidän Oskari oli hypännyt siitä 20 metriä ja tullut alas melkein tasaiselle. Hän ja muut isot pojat olivat puhuneet, että he lapioivat alastulorinteen monttua syvemmäksi. Silloin mäestä pystyisi hyppäämään 25 metriä. Oskari kavereineen oli hyppinyt mäestä tavallisilla leveillä umpihankisuksilla.

Minä en ollut vielä uskaltanut laskea mäestä, mutta sen torniin olin kiivennyt vaikka kuinka monta kertaa. Sieltä näki

Pattijoen ja Raahen kirkon suipot tornit, Pattijoen torni idästä vajaan kilometrin päästä ja Raahen torni lännestä kolmen ja puolen kilometrin etäisyydeltä. Vauhdinottotornin huipulta näki merelle asti.

Lempiaineeni maantiedon tunnilla opettaja Pietarinen näytti meille etelänavan karttaa. Keskellä oli iso valkoinen, epäsäännöllisen muotoinen alue. Koska istuin eturivissä, näin että valkoisessa läiskässä luki:

UNERFORSCHTES GEBIET.

”Tietääkö joku miksi tämä alue on valakonen”, Pietarinen kysyi karttakepillä osoittaen. Hän oli jäntevä mies, joka vielä edellistalvena oli hiihtänyt voitokkaasti kilpaa. Posket olivat lommolla, tukka vesijakaukselle suittu.

Minä en viitannut ja Pietarinen katseli ylitseni taakse.

”Koskenranta”, opettaja sanoi, jolloin isokokoinen kaverini Erkki nousi seisomaan pulpettinsa viereen. Pulskan kiharapään naamassa oli pisamia.

”Siellä on jäätä ja lunta”, Erkki sanoi kuulostaen tutun käheältä. Sen ääni oli ollut painuksissa jo pitkään.

”Niitäkin siellä varmasti on”, Pietarinen sanoi ja osoitti kartan kirjaimia. ”Mutta tojellisuuesa tämä alue on merkitty valakosella siksi, ku täsä lukkee saksaksi, että tutkimaton alue. Eli se on tutkimatonta ja kartottamatonta seutua.”

Tuijotin valkoista plänttiä ja mietin, että olisi kiva alkaa isona tutkimusmatkailijaksi ja mennä seikkailemaan outoihin paikkoihin missä kukaan ei ole vielä käynyt. Tunti kului haaveillen nopeasti ja kellon soidessa Pietarinen käski meidät välitunnille.

Juoksimme alakerrasta suoraan ulos. Erkki ehti kuusiaidan katveeseen ensimmäisenä, maantiellä ei näkynyt yhtään kulkijaa. Tien toisella puolella oli vanha mejjeri. Sekin oli kaksikerroksinen puurakennus kuten koulu, jonka pihalla lapset juoksivat ja hälisivät. Kirkonmäeltä tai kaupungin suunnasta ei kuulostanut olevan tulossa yhtä ainoaa autoa.

”Tuu”, Erkki sanoi ja läimäisi minua olkapäähän niin lujaa, että teki melkein kipeää. ”Mennään kahtomaan ku likat käy huussisa.”

Puistin päätäni, vaikka mieli olisi tehnyt lähteä mukaan. En kuitenkaan enää kerta kaikkiaan uskaltanut mennä kurkkimaan ulkokäymälöiden taakse, koska pelkäsin kiinnijäämistä ja varsinkin sitä, mitä äiti olisi tehnyt kun olisin kärehtänyt siitä jo toisen kerran. Ensimmäisestä kerrasta oli seurannut jälki-istuntoa koulussa ja ikimuistoinen selkäsauna kotona. Takapuoli oli ollut viikon niin hellänä, ettei ollut tehnyt mieli istua.

Katselin kun Erkki käveli kohti poikien vessaa ölövinä kuin olisi ollut kaikessa rauhassa menossa omille asioilleen. Hän asteli pihalla ristiin rastiin juoksevien oppilaiden välistä. Vessan ulkoportaille päästyään hän pujahtikin salamana pitkän ulkorakennuksen taakse. Kului muutama minuutti ennen kuin rouva Pietarinen tuli koulun ovelle soittamaan kelloa.

Sisälle maleksiessani näin mustahiuksisen tytön tulevan tyttöjen vessasta. Hän näytti tummassa mekossaan ja punaisessa villatakissaan niin sievältä, että piti nielaista. En ollut koskaan aiemmin nähnyt häntä koulussa. Samassa Erkki käveli käymälän takaa pihalle ja pisti juoksuksi vasta kauniin pikkutytön ohitettuaan. Vähän matkan päässä minusta Erkki hidasti kävelyksi ja kumartui kuiskimaan korvaani.

”Punikki-Leinosen sisko on tullu ensimmäiselle luokalle”, hän kähisi. ”Herttahan sen nimi taitaa olla. Se lirrautti pissat niin nopiasti, ettei siinä kerenny palijo mittään nähä.”

Leinokset asuivat meiltä aukeavan peltoaukean takana, metsäkankaalla vajaan kilometrin päässä. Leinosen Taisto oli vuoden nuorempi kuin Erkki ja minä, mutta hän oli Erkkiäkin pitempi eikä yhtään lihava. Tase kävi painimassa Pattijoen työväentalon molskilla ja oli kuulemma aivan musertavan ylivoimainen. Vaikka oli hiljainen, hän oli jotenkin uhkaava. Kukaan ei ollut uskaltanut ärsyttää häntä sen jälkeen, kun hän oli heittänyt Erkin kenttään niin, että henki oli salpaantunut ja kaikki olivat luulleet, että nyt Erkki kuoli. Tase ei yleensä itse aloittanut räkyttämistä ja

riitelemistä, mutta jos joku uskalsi tölväistä häntä jotenkin, hän näytti taivaan merkit saman tien.

Kukaan ei tiennyt Taiston ja Hertan isästä juuri mitään. Minäkin olin nähnyt tumman, niska kyyryssä kulkevan miehen vain muutaman kerran vilaukselta, kun olin käynyt hiihtämässä Laitalan takana jokivarressa. Heidän äitinsä oli tuttu melkein jokaisessa talossa. Iida pesi ihmisten pyykkiä ja ompeli vaatteita.

”Kyllä susta Pena on tullu mammanpoika, ku et uskalla enää lähtä kurkkiin likkoja”, Erkki supisi noustessamme rappuja jonon mukana sisälle. Yhtäkkiä hän iski minua kyynärpäällä kylkeen niin, ettei opettaja nähnyt. Tällistä välittämättä vilkuilin Herttaa ja mietin miten joku voi olla noin suloisen ja hellyttävän näköinen. Ruskeat nappisilmät ja hymykuopat. Sitä olisi voinut vaikka pussata.

Koulun jälkeen lähdin Erkin mukaan, koska suojeluskunnan poikaosaston kokous alkaisi Kuuselassa heti iltalypsyajan jälkeen. Vaikka Erkki ja minä olimme pari vuotta liian nuoria, olimme päässeet poikaosastoon jo edellisenä keväänä. Se oli isiemme ja isoveljiemme ansiota. Kokouspäivänä minun ei olisi kannattanut palata koulusta kotiin ja lähteä sieltä kaksinkertaisen matkan päästä Kuuselaan.

Oikaisimme vanhan meijerin pihan kautta Westbergin ja Koskelan ohi kulkevalle kärrytielle ja jatkoimme sitä pitkin pappilan peltojen halki kohti Kaarelanmäkeä. Ylitimme keskelä peltoja virtaavan ojan kärrytien puusiltaa pitkin. Nousimme aukealta mäntyjä ja kuusia kasvavalle mäelle, ohitimme Marjakankaan, Kaarelan ja Nikolan talot ja käännyimme sitten kohti jokirantaa. Erkin koti oli Kaarelanmäen reunassa, jokimutkan takaa vastapäätä näkyi Weissenfeltin mylly. Korkea rakennus kuormasiltoineen seisoi Sipolankosken myllykanavan partaalla.

”Tiijäkkö mitä”, Erkki kysyi myllyä osoittaen.

”En.”

”Meidän isä sano, että Vältti rakenti myllyn väärään paikkaan.”

”Miten nii?”

”Ku vesivoima ei yksinään riitä myllyn pyörittämiseen.”

”Hä?”

”Joo, joo. Siksi siellä pittää olla lisävoimana se polttomoottori. Se petroolikäyttönen kuulasytytysmoottori patpattaa siellä aina talavella, ku vesi on joesa vähänä.”

Menin Erkin perässä heille sisälle ja jätin repun eteiseen. Erkin isä istui keinutuolissa sanomalehteä lukemassa. Piippu kärysi pitkän, kiharatukkaisen miehen hampaissa, ja melkein täysi pullo kirkasta viinaa seisoikin keinun jalan vieressä lattialla. Isä oli kertonut minulle, että Koskenrannan Juho juo liikaa. Että Juhosta on teurastamon ostoasiamiehenä tullut jo melkein juoppo, eikä hän ole itse sitä huomannut. Kun olin ihmetelty asiaa, isä oli sanonut, että teurastamon ostoasiamiestä juotetaan joka talossa, jotta tämä maksaisi isännälle mahdollisimman hyvän hinnan teuraasta. Siinä ammatissa saattaa helposti tulla juopoksi.

”Päivää”, tervehdin kuten isä ja äiti olivat kotona opettaneet.

”Päivää”, Erkin isä sanoi lehtensä takaa ja äiti lieden äärestä. Tumma Lempi Elisabet oli varmasti koko kylän komein nainen. Sen lisäksi, että oli talon emäntä, hän hankki lisäansioita seka-auton rahastajana. Se oli linja- ja kuorma-auton yhdistelmä, jossa oli tavallista linja-autoa pienempi matkustamo ja lava perässä tavaroiden kuljettamista varten. Jotkut sanoivat sitä sekajunaksi.

Istuin Erkin viereen sivusta vedettävän sängyn puukannelle. Juho taitteli lehden kiinni ja viskasi sen seinän viereen. Hän kumartui hörppäämään pullosta, sulki korkin ja keinautti itseään.

”Hyvä, että teilläki alakaa taas äksiisit”, hän sanoi minua ja Erkkiä katsellen. ”Seuraavan kerran ku mennään naulaamaan työväentalon ovet kiinni, otetaanki teijät mukkaan.”

Lempi mulkaisi miestänsä hellan luota, mutta ei sanonut mitään. Olin kotona kuullut, että vanhemmat suojeluskuntalaiset olivat käyneet varastamassa puhallinsoittimet työväentalolta ja olivat sitten naulanneet ovet kiinni. Isä oli varoittanut meidän Oskaria osallistumasta semmoisiin touhuihin, kun oli kuullut että tätäkin oli kysytty mukaan. Meidän isä ei tykännyt yhtään siitä, että suojeluskuntalaiset ja työväenyhdistyksen väki kävivät

haastamassa riitaa toistensa taloilla. Iltamissakin järjestysmiehillä piti olla pamput ja pistoolit, koska väki meni toistensa taloille vain tappelemaan. Erkin isoveljistä Eino oli kuulemma jo ollut mukana ratsaamassa työväentaloa, hän oli jo 19-vuotias, mutta 13-vuotias Onni oli joutunut keväällä keuhkotautiparantolaan, enkä ollut nähnyt häntä pitkään aikaan.

Juho kiikkasi ja katseli minua silmät sirrillään.

”Mitenkäs siellä Pentin kotona”, hän kysyi sitten. ”Joko se sis-kos on lähteny kaupunkiin piikomaan?”

”Joo. Se pääsi apteekkarille kotiapulaiseksi.”

”Mää näjin hänet kesällä Uuen hautuumaan portilla ja en meinannu tuntiakkaa, ku sehän oli jo niinku täys nainen”, Juho sanoi ja kumartui taas ottamaan ryyppyä. Silloin Lempi Elisabet harppasi sieppaamaan pullon.

”Isäntäpä pittää nyt vähä taukua”, hän sanoi ja nosti pullon hyllylle radion viereen. ”Syönnin jälkeeen sitte kahtotaan taas, jos ei menis nii päähän.”

”Akka saatana”, Juho sanoi ja puhkesi nauramaan. Erkki vilkaisi minua vakavana, huulet mutruilivat.

Kun Lempi sai kalasopan valmiiksi, hän kutsui meidät pöytään. Erkin isovelj Eino tuli ulkoa syömään. Hän oli pitempi kuin isänsä, ja myös kiharapäinen. Ruokailtuamme Eino sanoi menevänsä takaisin rantteelle ja palasi pihalle. Erkki ja minä kiitimme ruoasta ja lähdimme ulko-ovea kohti. Emme ehtineet kuin eteiseen, kun pirtissä alkoi riita.

”Katokki perkele”, Juho karjui oven takana, ”että oli viimeinen kerta ku vieraitten aikana puutut mun tekemisiin!”

Otin reppuni ja lähdin Erkin perään. Eino seisoj liiterin edessä kahareisin ja löi kirveellä pölkyn halki, klapit lentelivät. Yksi osui Erkkiä nilkkaan.

”Räkänokat perkele menkää kauempaa”, Eino sanoi. ”Katto-kaa vähä mistä kuleta!”

Erkki jatkoi matkaa kuin ei olisi kuullut ja minä seurasin. Meidän Oskari ja Tuovi eivät ikinä olleet sanoneet minua räkä-nokaksi.

Nousimme pihalta metsärinteen yläreunaan, Kuuselaan menevälle tielle. Mitään sanomatta Erkki poikkesi seuraavasta risteyksestä alas ja päästyään Sipolankosken sillalle rupesi viskelemään kiviä jokeen. Hän heitteli kiviä niin kovaa, että käsi aivan humautti ilmassa ja kivet lensivät kauas. En tiedä kauanko siinä kului. Minäkin nakkelin kiviä seuraksi, tuntui ettei Erkille kannattanut puhua mitään. Kun näin opettaja Pietarisen polkupyöräilevän mäellä kohti Kuuselaa, pinkaisin sillalta hänen peräänsä. Risteykseen päästyäni vilkaisin taakse ja näin Erkin läheneen seuraamaan minua. Hän potkaisi kävyn edestään.

Menin sisälle Kuuselaan. Suojeluskunta oli ostanut puolet rakennuksesta nuorisoseuralta ja ryhmämme kokoontui siellä. Kävelin saliin, Erkki tuli perässä ja kurkki vahtimestarin toimitukseen ja kunnan puhelinkeskukseen.

Perähuoneessa oli jo melkein täyttä. Kävi melkoinen pulina, kaikilla kuulosti olevan asiaa. Paikalla näyttivät olevan kylän kaikki 12- ja 13-vuotiaat pojat. Suurimmalla osalla, kuten Erkillä ja minulla, oli yllään tavalliset siviilivaatteet – pitkähihainen paita, housut, saappaat ja lätsä. Vain muutamalla pojalla oli suojeluskuntapuku. Äitinsä olivat pienentäneet ne isien ja veljien vanhoista puvuista sopivan kokoisiksi.

Mahduin istumaan toiseksi viimeiselle penkkiriville, Erkki änkesi jonnekin taakseni. Kun Pietarinen astui sisään, kaikki vaikenivat ja pomppasivat seisomaan. Opettaja oli vaihtanut suojeluskuntapuvun päälleen, kauluksissa oli luutnantin arvomerkkit.

”Hyvä”, Pietarinen sanoi. ”Istukaa.”

Istuuduimme paikoillemme ja pidimme selän suorana, kuten olimme jo keväällä oppineet tekemään.

”Tännään pietään ensin raittiusoppitunti ja sitte on maasto-leikki ulukona”, Pietarinen sanoi meitä katsellen. ”Minä jaan teijät kahteen joukkueeseen ja sitte kumpiki joukkue mennee mehtään omalle alueelle ja kätkee oman lippusa sinne. Sitte ku liput on piilosa, lähetään ryöstään vastapuolen lippua. Se joukkue voittaa, kumpi tuo vastapuolen lipun ensin omalle alueelle.”

Kaverit vetivät henkeä innostuksesta ja ryhdit kohenivat entisestään. Silloin tunsin piston takapuolessani ja säpsähdin. Koitin kankkuani ja tajusin jonkun pistäneen siihen jollakin terävällä. Sattui uudestaan, kiemurtelin paikallani ja yritin samalla pitää katseen opettajassa. Kipu helpotti. Pietarinen puhui siitä, että me kaikki voimme valita millaisen elämän elämme. Hän jatkoi tupakan epäterveellisistä vaikutuksista. Kohta tunsin kivuliaan piston kankussani taas. Älähdin ja käännyn.

”Mitä Perätalo vääntelehtii siellä”, Pietarinen huusi ja käveli eteeni. Hän tarttui minua niskasta ja vetäisi ylös, talutti luokan eteen seisomaan. Hän jatkoi oppituntia puhumalla alkoholin vaikutuksesta ihmisen elämään. Kaikki pojat istuivat totisina ja katsoivat ja kuuntelivat opettajaa, koska tämä katseli heitä koko ajan.

Muutaman minuutin seisottuani Pietarinen käski minut takaisin paikalleni. Menin ja näin Erkin tuijottavan minua tyhjä katse silmissään kuin olisi katsonut lävitseni. Istuin alas ja kohta tunsin jälleen piston kankussani. Purin hammasta, enkä hievahdanutkaan. Kipu yltyi, mutta en päästänyt ääntäkään. Pietarinen puhui edessä, eikä näyttänyt huomaavan mitä minulle tapahtuu.

”Ei se mee syvemmälle”, kuulin supinaa takaani. Tuska voimistui, kyyneleet valuivat silmistäni, mutta pysyin aloillani ja vaiti.

”Se on jo luusa asti, eikä jätkä päästä ääntäkään”, kuului kuiskaus takaa. Sitten helpotti ja kokeilin takapuoltani. Kun vedin käden pois, sormiin oli tarttunut verta ja keltaisenkirjava, mustatäpläinen höyhen. Silläkin uhalla, että opettaja huomaa, käännyn vilkaisemaan ja näin Erkin pitelevän ruosteista, veristä naulaa. Olin aivan varma, että hän oli survonut naulat siihen räkättirastaaseenkin.

Jälkeenpäin ajatellen, se oli ensimmäinen kerta, kun tajusin, että ihminen voi olla tosi, tosi paha. Että Jumala on kyllästynyt, lähtenyt jonnekin muualle ja unohtanut maailman käyntiin.

2.

Lopetin kaveeraamisen Erkin kanssa ja aloin vältellä häntä. Siirryin suojeluskunnassakin istumaan eturiviin. Koulussa olin melkein aina istunut edessä, mutta Kuuselassa se ei joka kerta onnistunut. Silloin sain naulasta tai hakaneulasta takapuoleeni. Kestin kivun liikkumatta ja mykkänä kuin patsas. En halunnut opettajan enää suuttuvan minulle, enkä tahtonut olla juorukello.

Kotona katselin isoveljeni Oskarin historiallista koulukartastoja. Ruskeakantinen kirja oli täynnä värikkäitä, mielenkiintoisia karttoja. Ateenasta, Roomasta ja Pariisista oli isot, tarkat kaupunkikartat. Kuvittelin itseni kynänkärkeen ja liikuttelin terää millin–kaksi katujen päällä niin, etten sotkenut karttaa ja seikkailin pitkin historiallisia kaupunkeja. Roomassa pääsin taloihin sisälle, koska kartta-aukeaman reunoilla oli rakennusten pohjapiirroksia. Kartastossa oli muutakin kiinnostavaa. Maailmansodan rintamakartoista näki mistä oli hyökätty ja mihin, ja miten rintamalinjat olivat kulkeneet. Yhdellä sivulla oli kartta, jonka nimen suomensin sanakirjan avulla. *Saksan herääminen* näytti Hitlerin lentokoneella tekemän puhujamatkan 1932 heinäkuussa. Lensin samaa reittiä, ristiin rastiin ympäri Saksaa ja ihmettelin miten monessa kaupungissa hän oli ehtinyt käydä parissa viikossa. Karttakirjan ääressä unohdin ajankulun ja kaiken muun. Kynänkärki vei minut paikasta ja seikkailusta toiseen.

Talvella en lähtenyt mukaan, kun Erkki uusine kavereineen karkasi koululta ottamaan vauhdit hyppymäen alastulorintees-tä. Välitunnilla ehti nipin napin käydä laskemassa Pattastenmäestä, kun hiihti matkat lujaa.

Rännärin mäki eli Pietarinmäen itäreuna olisi ollut lähempänä koulua, mutta välitunnilla siellä käymisestä oli suurempi riski kärytä, koska sinne piti mennä pappilan ja kirkon ohi. Lisäksi mäen juurella oli talo ja heti joen ylittävän kivisillan takana sijaitsi keskikylä, missä olivat kaupat, posti, pankki, kunnantalo, kirjasto, suutari ja muut. Rännärin mäellä oli myös pelottava maine. Se oli jyrkkä, siellä oli isoja kiviä, siellä kasvoi kuusia ja sieltä laskettiin joen jälle. Yksi poika meidän naapurista oli kuollut Rännärillä mäenlaskussa ennen minun syntymääni. Puhuttiin, että hänet oli haudattu mäen päälle kirkon päättyyn.

Ennen pitkää Oskarin *Historischer Schul-Atlas* alkoi menettää tenhoaan ja minä aloin etsiä uusia kirjoja, joiden parissa viettää vapaa-aikaa. Kotoa löytyi Raamattu, katekismus, virsikirja, Kalevala, Seitsemän veljestä ja Vänrikki Stoolin tarinat. Niistä minua kiinnostivat vain ”veljekset” ja ”vänrikki”. Äiti yllätti minut kerran ”veljesten” parista.

”Onkohan tuo vielä ihan sopivaa sulle”, hän sanoi. ”Siinähan juopotellaan ja tapellaan.”

”Antaa pojan lukia”, isä sanoi. ”Rommaanit on rommaaneita, mutta elämä on elämää. Kyllä Pentti tietää jo, mikä on oikeen ja mikä väärin. Ja Pietarinen auttaa siinä asiasa suojeluskunnassa ja koulussa.”

Luin ”veljekset”, eikä minua haitannut etten ymmärtänyt aivan kaikkea. Kun kotoa ei enää kerta kaikkiaan löytynyt muuta lukemista kuin läksyt, menin kirjastoon. Se sijaitsi kunnantalolla, sisäänkäynti oli pihalta katsottuna rakennuksen vasemmalta laidalta. Ovesta tuli ulos hieman tutunnäköinen, harmaatukkainen mies, vain yksi kirja kädessään.

”Ookkos kirjastoon menosa”, hän kysyi.

”Joo”, sanoin.

”Eikö ookki meillä aivan turhantarkka kirjastonhoitaja?”

”En tiijä, mää en oo ennen käynyt”, vastasin kuten asia oli.

”No sitte sun on hyvä tietää, että Hilda lainaapi lapsille vaan lapsille sopivia kirjoja ja meille aikuisillekki hän antaa vaan korkeintaan kolme kirjaa kerralla. Sillon yhen niistä pittää olla

tietokirija, toisen uskonnollinen ja kolomas saa olla rommaani. Mää lainasin pelekän rommaanin, ku en viitti turhanpäite kule-tella painavia opuksia.”

Tunsin pettymystä, ja alkoi jännittää. Lastenkirjat eivät varsi-naisesti kiinnostaneet minua.

”Jos totta puhutaan”, mies jatkoi, ”nii siellä ei oo yhtään kun-nollista kirjaa. Hilda on sensuroinu hyllystä pois kaikki rom-maanit, joisa etes mainitaan naisen palijas käsivarsi. Oo tarkkana siellä, Hilda on hyvin Jumalaa pelekäävä ihiminen.”

Mies jatkoi matkaa, minä astuin ovesta sisään ja nousin por-taat kirjastoon. Hyllyillä oli niin paljon kirjoja, etten ollut kos-kaan aikaisemmin nähnyt sellaista määrää yhdellä kertaa. Pöy-dän takana istui nutturahiuksinen, aivan kivan näköinen nainen mustassa mekossa, harmaa huivi harteillaan. Hän huomasi mi-nut ja kääntyi katsomaan, silmät näyttivät ystävällisiltä.

”Iltaa”, sanoin ja otin lakin päästäni.

”Iltaa, kukas sinä olet?”

Kerroin nimeni katsellen pöytää, leimasinta ja korttilaatikoita.

”Minä olen kirjastonhoitaja Hilda Huotari”, nainen sanoi sitten. ”Sinä voit puhutella minua kirjastontädiksi. Minä teen sinulle nyt kortin ja sinä voit sillä aikaa katsella vaikka poikien seikkailukirjoja tuolta kulmahyllystä. Muista sitten, että myöhäs-sä palauttamisesta seuraa aina sakko.”

Niin aloin käydä kirjastossa. Aistin Hildasta, että hänen kans-saan kannatti pysyä hyvissä väleissä. Niinpä vältin selailemasta kirjoja aikuisten hyllyistä ja joskus lainasin Hildan mieliksi hä-nen suosittelemaa kirjoja, joita en sitten kotona kuitenkaan lukenut. Mutta osa poikien seikkailukirjoista oli hyviä. Pidin varsinkin Kaarlo Nuorvalan ja Ukko Kivistön kirjoista. Suunnit-telin, että kunhan miellytän Hildaa tarpeeksi kauan, hän pääs-tää minut etuajassa aikuisten hyllylle, jonka jälkeen voin lainata mitä kirjoja haluan.

Talvisotaa edeltänyt vuosi on jäänyt minulta muuten melkein unohduksiin. Muistan, että jatkoin suojeluskunnassa käymistä ja jos jouduin Erkin eteen, hän edelleen pisteli minua naulalla tai

neulalla. Hän ei kai uskonut, että minusta ei lähde enää ääntäkään ja siksi varmaan yritti kaikkensa, että reagoisin jotenkin. Kun ei saanut minua liikahtamaan eikä päästämään pihautakaan, Erkki joskus Kuusela lähdettäessä tökki ulkona toisiakin poikia, jopa kavereitaan. He säpsähtivät ja parahtivat heti piston tuntiessaan, ja silloin Erkki katsoi minua ihmeissään.

Kotona saunassa liikuin ja pitelin käsiä sillä tavalla, että kukaan ei nähnyt kipeää pakaraani. Kerran pesin itseäni ja kaatelin vadista kaksin käsin vettä päälleni.

”Mikäs sun takapuoleen on sattunu”, isä kysyi lauteilta.

”Hanko pisti lavossa”, valehtelin heti, kuten olin suunnitellut tällaisen tilanteen varalta. ”Istuin vahingosa päälle.”

”Miten sinä nyt sillä lailla”, isä kysyi.

”Se oli jäänyt siihen heinien alle”, sanoin ja yritin olla ihan ölövinä. Isä kai uskoi minua, koska ei kysellyt enempää. Äiti laitto saunan jälkeen salvaa pakaraani ja käski olla tarkempänä ladossa. Arpi parantui ja sitä lakkasi särkemästä.

Opettaja Pietarisen lisäksi suojeluskunnan kokoontumisia johtivat toisinaan vanhemmat poikaosastolaiset. Kävimme pelaamassa pesäpalloa urheilukentällä Uuden hautausmaan vieressä. Kenttää sanottiin Sotaplassiksi, koska se oli Suomen sodan aikana ollut armeijan harjoituskenttä. Pietarinen oli kertonut, että siellä oli vuonna 1808 palkittu sodassa kunnostautuneita upseereja. He olivat saaneet ritarikunnan ansiomerkit.

Kun pääsimme opettelemaan pienoiskivääreillä ampumista, kouluttajana toimi Pietarinen. Marssimme rautatien eteläpuolelle Mehtolan maille rakennetulle ampumaradalle. Siellä oli kivääri-, pienoiskivääri- ja pistooliradat. Isommat pojat saivat ampua oikeilla sotilaskivääreillä, me pienemmät harjoittelimme pienoiskivääreillä. Opin kaiken nopeasti ja minusta tuli meidän joukkueen kolmanneksi paras ampuja. Erkki ampui huonommin kuin minä, hänen tuloksensa oli vasta yhdeksänneksi paras.

Jouduin Kuuselassa taas istumaan Erkin eteen. Eikä mennyt kuin tovi, kun tunsin tutun kivun pakarassani. Sinnittelin kokoontumisen loppuun saakka ja pysyin tuskasta huolimatta

aloillani kuin kivipatsas. Purin hammasta ja annoin kyynelten vieriä.

Seuraavana saunailtana isä kertoi Erkin isoveljistä nuoremman eli Onnin kuolleen tuberkuloosiin. En osannut sanoa siihen mitään, vaan laskeuduin lauteilta pesemään itseäni.

”Mihinkäs sinä olet takapuoles taas satuttanu”, isä kysyi yllätäten ja minä olin vihainen itselleni. Uutinen Onnin kuolemasta oli sekoittanut ajatukseni ja olin ollut huolimaton. Mietin kiiwaasti mitä vastata.

”Istuin ampumaratalla vahingosa irtolauan päälle”, sanoin. ”Mutta siinä oliki naula pystösä.”

En muista sanoiko isä siihen mitään, mutta saunan jälkeen äiti sivieli taas salvaa kankkuuni.

”Koittasit nyt vähä kahtua mihi istut”, hän sanoi. ”Tämä sun ahteri näyttää kyllä jo meleko pahalta. Miten se näyttää niinku tähän olis sattunu usiamminki?”

Silloin vedin housut ylös ja sieppasin salvaputkilon äidin kädestä.

”Mää ossaan kyllä jo itekki laittaa tätä”, sanoin ja marssin kamarisiin. Oli syksy 1939 ja olin 12-vuotias.

Eräänä lauantaina Oskari tuli kotiin viikonlopuksi. Hän puhui isän kanssa uutisista ja ryssän Suomelle esittämistä vaatimuksista. He puhuivat Hitleristä ja Puolasta ja sodan mahdollisuudesta Suomessa. Minä muistin Führerin taannoiset lentomatkat, jotka oli merkitty isoveljeni koulukartastoon. Vaikka kuinka monta kaupunkia kahdessa viikossa.

Isä ja veli valvoivat niin myöhään, etten jaksanut pysytellä hereillä koko aikaa. Seuraavana päivänä Ylivieskaan takaisin lähtiessään Oskari kävi sujauttamassa minulle Mika Waltarin kirjan *Siellä missä miehiä tehdään*.

”Siinä on sulle lukemista”, hän kuiskasi. ”Pistä piiloon. Lue niin, ettei isä ja äiti huomaa. Varsinkaan äiti.”

SOTA EI PÄÄSTÄ OTTEESTAAN.

Minkä talvisota yhdisti, sen jatkosota repi auki. Yhdet pelkäsivät Neuvostoliiton miehitystä, toiset toivoivat sitä. Molemmat ryhmät kätkivät aseita.

Suojeluskunnan poikaosastoon kuuluva Perätalon Pentti varttuu nuoreksi mieheksi sota-aikana. Sellainen jättää jälkensä. Kun kommunistien pelätään yrittävän val-lankumousta ja Neuvostoliiton rauhantahtoisuuteenkaan ei syksyllä 1944 luoteta, alkavat suojeluskuntalaiset Pentti mukanaan kätkeä aseita.

Vihollinen löytyy omasta kylästä, ei rajan takaa. Mutta vihanpidolla on traagiset seuraukset.

Pekka Jaatisen *Asekätkijä* on pelottavan ajankohtainen kuvaus siitä, miten sota muokkaa ihmistä ja kuinka väki-vallan kierrettä on vaikea saada loppumaan.

JOHNNY
Kniga

www.johnnykniga.fi

84.2

978-952-362-306-4